

Seyahatname

ÖLDÜM ÖLDÜM DİRİLDİM

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ŞİDDET • KORKU • TRAVMA

Hazırlayan
FİKRET TURAN

DBY
dünbugün yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

DBY

"**dün**"den öğrendiklerinle
"**bugün**"ü yaşamak
"**yarın**"ları aydınlatır.

© 2026, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım ve araştırma amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında bu eser, yayıncının yazılı izni olmaksızın tamamen veya kısmen kopyalanamaz; elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.
Bu eserin tamamen veya kısmen taranarak ya da başka yollarla veri kümelerine dâhil edilmesi; yapay zekâ modellerinin eğitilmesi, geliştirilmesi veya iyileştirilmesi ile metin ve veri madenciliği amacıyla kullanılması yayıncının önceden alınmış yazılı iznine tabidir. Bu kullanımlara ilişkin tüm haklar saklıdır.

DBY: 545
Seyahatname: 4

ISBN 978-625-8686-57-9
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2026

Hazırlayan: Fikret Turan

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Turan, Fikret
Öldüm Öldüm Dirildim: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Şiddet • Korku • Travma / Fikret Turan (Prof. Dr.) __
İstanbul: DBY Yayınları, 2026.
414 s. ; 13,5 x 21,0 cm __ (DBY Yayınları ; No. 538) __ Dizin var.
ISBN 978-625-8686-57-9
1-Seyahatname 2-Evliya Çelebi

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Ön Söz 9
Değerlendirilen Elyazması Nüshaları ve Kısaltmaları 14

BİRİNCİ BÖLÜM
İNCELEME 15
Giriş 17

1. Korkulu Olayların Kaynakları 21
1.1 Tabii Afetler ve Facialar 21
1.2 Eşkıyalar 21
1.3 İsyan Eden Paşalar Arasında 22
1.4 Yerel Beylerle Çatışmalar: Bitlis Beyi Abdal Han ve Oğullarından Kaçış 23
1.5 Savaşlar 25
1.6 Bedduadan ve Müslümanlar Arasındaki Fitneden Kaynaklanan Korku ve Ürküntü 26
1.7 Kıskançlık, Haset ve Saldırı 31
2. Evliya Çelebi'nin Tehdit, Tehlike ve Şiddet Karşısındaki Davranışları 32
2.1 Doğal Afet Dehşeti Karşısında Evliya Çelebi'nin Tutumu 32
2.2 Savaş ve Saldırı Karşısında Evliya Çelebi 36
2.2.1 Kavgaya Girişme, Vuruşma ve Mücadele 38

2.2.2 Kaçış ... 40
2.2.3 Vuruşarak Kaçış ... 41
2.2.4 Tehdit ve Tehlikeli Gidişat Karşısında Gizli Kaçış Planı ... 43
2.2.5 Çatışmada Yenildiğinde ve Zor Durumda Kaldığında Merhamet Dilemesi ... 47
3. Tehdit ve Tehlike Karşısında Yaşadığı Psikolojik Travmalar ... 54
3.1 Travmanın Belirtileri, Semptomları ve Baş Etme Yolları ... 54
a. Donakalma, gücü ve enerjisi tükenme ve ne yapacağını bilememe ... 55
b. Her an tetikte ve diken üstünde olma, irkilme ... 56
c. Korku, endişe ve huzursuzluktan dolayı geceleri uyuyamama ... 56
3.2 Şiddet ve Korkudan Kaynaklanan Travmalarla Baş Etme Yolları ... 57
a. Ağlayarak rahatlama ve sükûnet bulma ... 57
b. Siyasetçilerin ve komutanların şiddet doğuran kararlarını ve yanlış işlerini tenkit ederek içini rahatlatma ... 58
c. İbadete yoğunlaşma, dini konularda okuma ve sohbetler yapma ... 61

İKİNCİ BÖLÜM
ÇEVİRİ METİNLER ... 65

1. Tekeli Mustafa Paşa'nın Uğradığı Hezimet ... 67
2. Karadeniz'de Gemim Battı ... 69
3. Kızılırmak Faciası ... 78
4. Paşaların Çirkin Mücadelesi ve Can Korkusu ... 86
5. Sipahilerin Kanlı İsyanı, Deniz Kasırgası ve Büyük Yangın ... 98
6. Eşkıya Eline Düşmemiz ve Çomar Bölükbaşı'nın Dostluğu ... 107
7. Bitlis'te Can Pazarı ... 114
8. Haznedarbaşı'yla Çatışmam ve Aldığım Mızrak Yarası ... 140
9. Şipka Dağında Kafirle Vuruşmamız ... 144
10. Demirkazık Geçmez Seferinde Tipi, Boran ve Vaveyla ... 148
11. Raba Nehri Kenarında Uğradığımız Bozgun ... 152

12. Çerkezistan'ın Dondurucu Soğukları ve Acımasız Hırsızları ... 187
13. Kalmuk Tatarının Kuban Nehri Üzerinde Yaptığı Sihir ... 192
14. Selçuk Civarında Alaman Boğazında Eşkıya Saldırısı ... 199
15. Hac Yolunda Yağmur, Kar, Sel ve Kasırga ... 204
16. Mısır'a Dönüş Yolunda Bedevi Saldırısı ve Yediğimiz Mızrak Yarası ... 211

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİNLER ... 217

1. Tekeli Mustafa Paşa'nın Uğradığı Hezimet ... 219
2. Karadeniz'de Gemim Battı ... 220
3. Kızılırmak Faciası ... 226
4. Paşaların Çirkin Mücadelesi ve Can Korkusu ... 231
5. Sipahilerin Kanlı İsyanı, Deniz Kasırgası Ve Büyük Yangın ... 239
6. Eşkıya Eline Düşmemiz ve Çomar Bölükbaşı'nın Dostluğu ... 245
7. Bitlis'te Can Pazarı ... 250
8. Haznedarbaşı'yla Çatışmam ve Aldığım Mızrak Yarası ... 268
9. Şipka Dağında Kafirle Vuruşmamız ... 271
10. Demirkazık Geçmez Seferinde Tipi, Boran ve Vaveyla ... 273
11. Raba Nehri Kenarında Uğradığımız Bozgun ... 275
12. Çerkezistan'ın Dondurucu Soğukları ve Acımasız Hırsızları ... 301
13. Kalmuk Tatarının Kuban Nehri Üzerinde Yaptığı Sihir ... 304
14. Selçuk Civarında Alaman Boğazında Eşkıya Saldırısı ... 309
15. Hac Yolunda Yağmur, Kar, Sel ve Kasırga ... 312
16. Mısır'a Dönüş Yolunda Bedevi Saldırısı ve Yediğimiz Mızrak Yarası ... 316

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SÖZLÜK ... 321
Kaynaklar ... 391
Elyazması Metinlerden Kesitler ... 399
Dizin ... 403

Ön Söz

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi bir seyahat kitabı olarak yazarın gezilerini, bir hatırat olarak yazarın hayat tecrübelerini ve adeta bir kırkambar niteliğiyle de çok sayıda kişi, topluluk, olay ve meseleyi XVII. yüzyılın birbiriyle iç içe geçmiş oldukça girift Osmanlı ve İslami bilgi ve inanç sistemi bağlamında aktaran, yorumlayan ve değerlendiren çok katmanlı bir eserdir. *Seyahatnâme*'nin telif süreci, yazma nüshaları, dili ve üslubu, yazarının hayatı ve dünya görüşü ile eserde tasvir edilen coğrafyalar, topluluklar, tarihî olaylar ve şahsiyetler gibi hususlar bugüne kadar çok sayıda araştırmacı tarafından bilimsel yayınlarda ele alınmıştır. Eserin farklı boyutları ve yönleri halen incelenmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada Evliya Çelebi'nin, *Seyahatnâme*'de aktardığı ciddi ölme ve öldürülme endişesi yaşadığı, oldukça korktuğu ve paniğe kapıldığı şiddet, tehdit ve tehlike unsurları içeren olaylara dair anlatılarını bir incelemeyle birlikte okuyucunun dikkatine sunuyoruz. Eserin dördüncü cildi hariç, bütün ciltlerinden derlenen on altı metinde Evliya Çelebi'nin tabii afet ve facialarda, savaşlarda, isyanlarda, eşkıya baskınlarında ve bireysel çatışmalarda karşı karşıya kaldığı şiddet ve saldırılarda hissettiği çok ciddi can korkusu ve derin çaresizlik durumları anlatılmaktadır. Metinlerde bir taraftan da yazarın söz konusu tehlikelerden kurtulabilmek için gösterdiği çabalar, gayretler ve mücadele azmi ortaya konulmaktadır.

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

İncelenen örnekler göstermektedir ki Evliya Çelebi, yaklaşık yarım asır süren seyahatleri boyunca tabii afetler, savaşlar, eşkıya saldırıları, siyasi isyanlar, yerel güç odakları arasındaki çatışmalar, kıskançlık ve husumetten kaynaklanan saldırılar gibi çok çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Kimi zaman boğulma, donma, yaralanma veya öldürülme tehlikesi yaşamış, kimi zaman da uzun süre devam eden ölüm korkusu altında hayatını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu olaylar dönemin siyasi ve sosyal şartlarına ışık tuttuğu gibi Osmanlı coğrafyasında seyahat etmenin ne derece riskli ve meşakkatli bir faaliyet olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu durum da pek tabii dönemin çok zor şartlarında yapılan seyahatleri anlatan *Seyahatnâme*'nin değerini ve önemini biraz daha artırmaktadır.

Evliya Çelebi'nin tehdit ve tehlike karşısındaki tavrı dikkat çekicidir. O, oldukça kuvvetli dinî ve tasavvufî inançları sayesinde karşılaştığı felaketleri ilahî irade ve kader anlayışı içinde değerlendirip Kur'an âyetlerinden, dualardan ve manevi şahsiyetlerden destek ve yardım isteme gibi usullerle teselli bulurken, şartların gerektirdiği her türlü pratik tedbiri almaktan da geri durmamıştır. Gerektiğinde savaşmış, gerektiğinde kaçmış, bazen diplomasi ve ikna yoluna başvurmuş, bazen de zekâsı ve sosyal becerileri sayesinde içinde bulunduğu tehlikeli durumlardan kurtulmuştur. Bu yönüyle Evliya Çelebi'nin davranışları kaderciliği veya pasif bir teslimiyeti değil, inanç ile fiilî mücadelenin birlikte yürüdüğü dinamik bir hayat anlayışını yansıtmaktadır.

Metinde yer alan savaş ve çatışma örnekleri, Evliya Çelebi'nin cesaret, liderlik ve teşkilatçılık özelliklerini de ortaya koymaktadır. Eşkıya saldırılarında arkadaşlarını yönlendirmesi, gerektiğinde saldırıya geçmesi, gerektiğinde ise geri çekilerek canını kurtarmaya çalışması onun olayları soğukkanlı biçimde değerlendirdiğini göstermektedir. Özellikle düşmanın sayı ve güç üstünlüğünü fark ettiği anlarda kaçmayı tercih etmesi, dönemin kahramanlık anlayışının ötesinde gerçekçi ve akılcı bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece Evliya Çelebi'nin cesaretinin, gözü kara bir savaşçılıktan ziyade şartlara göre hareket ederek hayatta kalmayı ve

yaşamayı önceleyen bilinçli bir mücadele anlayışına dayandığı gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Seyahatnâme'de dikkat çeken bir diğer husus ise Evliya Çelebi'nin sosyal ve psikolojik becerileridir. Tehdit altında bulunduğu durumlarda askerlik arkadaşlığını, tarikat mensubiyetini, akrabalık ilişkilerini veya misafirlik hukukunu hatırlatarak karşısındaki kişilerin merhamet duygularına hitap etmesi, ortamın ve şartların gerektirdiği ton ve üslupta konuşması ve diplomatik söylemden yararlanması onun güçlü iletişim kabiliyetini göstermektedir. Bu özellikler, Evliya'nın hitabet yeteneğiyle ve insan psikolojisini kavrama becerisiyle de hayatta kaldığını ortaya koymaktadır.

Seyahatnâme'de yer alan bu tehlike ve korku anlatıları ayrıca Evliya Çelebi'nin cesur, dayanıklı, pratik zekâya sahip, insan ilişkilerinde başarılı ve güçlü bir gözlemci olduğunu da göstermektedir. Onun kimi zaman mizah yeteneğiyle, kimi zaman bilgisiyle, kimi zaman da fiziksel cesareti sayesinde ölümle sonuçlanabilecek birçok badireyi atlattığı görülmektedir. Bu nedenle söz konusu anlatılar yalnızca macera değeri taşıyan hatıralar değil, aynı zamanda Evliya Çelebi'nin şahsiyetini ve hayat felsefesini anlamaya yarayan önemli metinler olarak da değerlendirilmelidir.

Tarihi metinlerde ister yazar olsun, ister öne çıkan diğer şahsiyetler olsun, kişilerin karşılaştığı tehdit, saldırı ve şiddet olaylarında yaşadıkları korku, dehşet ve travmalar ile bunlardan kurtulma gayretleri bilimsel araştırmalarda çok fazla ele alınmış konulardan değildir. İnanç ile aklı, cesaret ile ihtiyatı, mücadele ile uzlaşmayı aynı anda bünyesinde barındıran Evliya Çelebi, karşılaştığı zorluklar karşısında geliştirdiği çok yönlü davranış biçimleri sayesinde hem hayatta kalmayı başarmış hem de Osmanlı kültür tarihinin en görkemli eserlerinden birini bırakmıştır.

Birçok yönüyle *Seyahatnâme*, dönemin Osmanlı dünyasında bireyin korku, tehdit ve şiddet karşısındaki psikolojik tepkilerini de gözlemlemeye imkân veren önemli bir metindir. Evliya Çelebi'nin anlatıları, insan psikolojisinin temel dinamiklerinin tarihsel dönemlerden bağımsız olarak benzer biçimlerde ortaya çıktığını da göste-

rirken aynı zamanda dinî inanç, sosyal paylaşım ve anlatı yoluyla yaşanan travmaların hafifletilmesi hususlarında dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Dolayısıyla *Seyahatnâme*, Osmanlı toplumunda bireysel tecrübe, duygular tarihi ve psikolojik dayanıklılık konularına ışık tutan zengin bir kaynak olarak da ele alınmalıdır.

Okuyucu, Evliya Çelebi'nin maruz kaldığı tehlikeleri ve bunlar karşısında geliştirdiği tutumları değerlendirirken, aynı zamanda XVII. yüzyıl Osmanlı dünyasında görülen güç mücadeleleri, siyasi gruplaşmalar, merkezî otorite ile yerel güçler arasındaki gerilimler, farklı kişi ve gruplar arasında meydana gelen çatışmalar, ulaşım ve güvenlik sorunları, ordunun savaşlarda karşılaştığı güçlükler ve devlet mekanizmasının işleyişindeki aksaklıklar hakkında da önemli bilgiler edinme imkânı bulacaktır. Dahası, bu olaylar okuyucuya, söz konusu gelişmeleri bizzat yaşamış, gözlemlemiş ve kayda geçirmiş bir tanığın anlatımı aracılığıyla, birinci elden ve içeriden bir bakış açısıyla sunulmaktadır.

Latin harfli transkripsiyonunu, standart Türkçeye çevirisini ve sözlüğünü ortaya koyduğumuz metinler *Seyahatnâme*'nin ilk sekiz cildi için ana nüshalar olarak kabul edilen ve Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi'nde saklanan S nüshasına, dokuzuncu ve onuncu ciltler için ise Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde bulunan Q nüshasına dayanmaktadır. Metinlerin okunması sırasında imlasını sorunlu gördüğümüz az sayıda kelime için diğer nüshalara ve bibliyografyada gösterdiğimiz kaynaklara bakılarak bağlama en uygun olduğu düşünülen okuma tercihlerinde bulunulmuştur.

Metinleri günümüz Türkçesine aktarırken, kaçınılmaz olarak Evliya Çelebi'nin özgün üslubundan belirli ölçülerde uzaklaşmak gerekmiştir. Her ne kadar Evliya Çelebi'nin dili ve anlatımı, çağdaşı birçok yazara kıyasla nispeten sade kabul edilse de, aradan geçen yaklaşık üç buçuk asırlık süreçte Türkçenin söz varlığında, anlam dünyasında ve cümle yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu nedenle *Seyahatnâme*'nin dili günümüz okuyucusu için yer yer ağır ve külfetli, bazı bölümlerde ise anlaşılması oldukça zor bir nitelik kazanmıştır. Çeviri sırasında Evliya Çelebi'nin zarf-fiiller ve bağlaçlarla birbirine eklenmiş uzun cümle yapıları, anlam bütünlüğü korunarak daha kısa ve anlaşılır cümlelere dönüştürülmüştür. Metinde yer alan Arapça ve Farsça alıntılar, tamlamalar ve kalıplaşmış ifadeler mümkün olduğunca güncel Türkçeye çevrilmiş; kullanımdan düşmüş veya zaman içerisinde anlam değişikliğine uğramış bazı kelimeler ve ifadeler de standart Türkçedeki karşılıklarıyla verilmiştir. Bunun yanı sıra, eserde görülen bazı tekrarlar ayıklanmış, eksik veya yarım bırakılmış cümleler ise bağlam dikkate alınarak tamamlanmıştır. Bu tür müdahaleler gerekli görüldüğü durumlarda dipnotlarda ayrıca açıklanmıştır.

Evliya Çelebi'nin metinde zaman zaman boş bıraktığı yer ve kişi adları ile tarihler ise herhangi bir tamamlama yoluna gidilmeksizin çeviride de korunmuştur. Bununla birlikte, çevirinin mümkün olduğunca yazarın anlatım tarzını yansıtmasına özen gösterilmiş; bu amaçla bazı kelime, deyim ve cümle yapıları muhafaza edilmiştir. Bu nedenle çeviri metinde yer yer eski üslubun ve özgün metnin girift anlatım özelliklerinin izleri hissedilebilecektir. Ancak yapılan bütün düzenlemelerde temel ilke, Evliya Çelebi'nin vermek istediği anlamı ve mesajı mümkün olduğunca eksiksiz ve doğru bir biçimde günümüz okuyucusuna ulaştırmak olmuştur.

Bu çalışma sırasında *Seyahatnâme*'nin başta Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhafaza edilen yazma nüshalarından yararlanılmıştır. Söz konusu kütüphanelerin değerli yetkililerine, araştırma sürecinde sağladıkları imkân ve kolaylıklardan dolayı müteşekkirim. Ayrıca kurdukları web sitesi üzerinden ihtiyaç duyduğumuz elyazmalarının görüntülerine ulaşmamızı sağlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun değerli yetkililerine ve çalışanlarına gönülden teşekkürler ederim.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde değerli eşim Nilgün Haraç Turan'ın desteğini, katkılarını ve teşviklerini her aşamada yanımda hissettim. Çalışmaya sağladığı değerli katkılar ve sürekli desteği dolayısıyla kendisine içten teşekkürlerimi sunarım.

Fikret Turan
Ataköy/İstanbul, Eylül 2026

Giriş

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi gezi anıları kitabı olmaktan çok öte bir eserdir. Yazar, çoğunlukla makam ve mevki sahibi devlet adamlarının maiyetinde resmi görevli olarak bulunduğu ve gezip gördüğü Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesini on ciltlik eserinde anlatırken birçok dinî, edebî, folklorik ve tarihî kaynaktan ve resmi devlet kayıtlarından çokça istifade etmiştir. Yazar, ayrıca eserinde zaman zaman elçilik göreviyle veya sadece seyahat amacıyla gittiği komşu ülke ve bölgeler hakkında da izlenimlerine dayalı bilgiler vermiştir. Gezip gördüğü şehir, kasaba ve köylerin isimleri, tarihleri, cami, tekke ve türbe gibi dini ve tarihi eserleri, coğrafi özellikleri, iklimi, buralardaki yerel halkın dilleri, yeme içme, giyim kuşam ve davranış şekilleri, çeşitli adet, meslek ve meşrepten kişiler ile karşılaştığı ve duyduğu ilginç olaylar yazarın anlattığı hususlardan olmuştur.

Yazar, bu bağlamda anlattığı olay, kişi, durum ve duyumları genel olarak objektif ve saygılı bir tutumla ortaya koymuştur. Ancak, kısmen dönemin hâkim inanç ve yerleşik yargılarından dolayı, kısmen içine düştüğü anlık ruhsal ve duygusal çalkantıların sonucu olarak ve kısmen de resmi görevlerinin gerektirdiği mecburiyetlerden ötürü, nadiren de olsa, inanması ve kavranması zor olabilecek abartılı tasvirler ile tarafgir değerlendirmelerde de bulunmuştur. Bu yaklaşımın bir diğer sebebi de onun zaman zaman ortaya çıkan mizahi, neşeli ve eğlendirici bir tavırla şaka çerçevesinde anlatımına

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

canlı bir renk ve samimi bir eda katmak istemesi olmuştur. Ancak, bu hususlar *Seyahatnâme*'nin, Evliya Çelebi'nin yaklaşık elli yıl süren seyahatleri sırasında gördüğü, duyduğu, hatırladığı, hissettiği, inandığı, okuduğu ve bizzat yaşamak durumunda kaldığı soyut ve somut her şeyin büyük ölçüde gerçekçi gözlem ve yorumlarla aktarıldığı kapsamlı ve değerli bir kaynak eser olduğu gerçeğini değiştirmez.[1]

Evliya Çelebi varlıklı bir ailede doğmuştur. Babası Osmanlı saray mensuplarına da iş yapan ser-zergerân unvanlı büyük bir kuyumcu, annesi ise küçük yaştan itibaren sarayda yetişmiş bir kadındır. Anne tarafından sadrazamlıklar yapmış olan Melek Ahmed Paşa ve İpşir Mustafa Paşa ile beylerbeylikler yapmış olan Defterdarzâde Mehmed Paşa'nın akrabasıdır. Ailesinin statüsü, medreselerde, tekkelerde ve Enderun'da aldığı eğitimi, kültürü, yetenekli kişiliği ve ilişkileriyle şehir beyefendisi demek olan bir çelebidir. Seçkin kişiliği sayesinde kendisi genç yaşta Padişah Dördüncü Murad'ın nedimi olmuş, onun sarayında ve sofrasında kendisine sohbet arkadaşlığı yapmıştır. İstanbul'da çok yüksek bir makamda çok varlıklı bir hayat sürme şansı ve imkânı varken, aile kurmamış, bir ömür boyu bekar olarak devletin çeşitli bölgelerinde görev yapan yüksek komutan ve idarecilerin yanında mütevazı görevler alarak seyahat etmeyi, insanlarla, kültürlerle ve coğrafyalarla haşır neşir olmayı ve bu yerlerde gördüklerini, duyduklarını ve anladıklarını yazıya geçirip kendinden sonra gelecek nesillere bırakmayı hayatının amacı yapmıştır. Anlaşılacağı üzere bu görevleri, seyahatleri ve yazma işini para pul veya makam ve mevki elde etmek için yapmamış, hem gezmeyi ve görmeyi sevdiği için hem de rüyasında gördüğü peygamberin arzusunu yerine getirmek gayesiyle kendi anlayışında ve seviyesinde bir derviş olarak alemleri seyahate çıkmıştır. Bu sebeple de mesleğini açıklamak için söylediği *seyyâh-ı âlem* ifadesi, onun, yanında daima birkaç kölesi, belirli bir miktar parası ve malı bulunan, zaman zaman

1 Evliya Çelebi'nin hayatı ve *Seyahatnâme*'nin genel özellikleri hakkında bkz. Baysun 1945; İlgürel 1995; Tezcan N. 2009: 16-19. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Dankoff 2002 ve Dankoff 2006.

çok zor şartlar altında bin bir türlü sıkıntıyla mücadele etse de çoğunlukla birtakım hamilerin koruyuculuğunda seyahatler yapan derviş ruhlu, nevi şahsına münhasır bir seyyah olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

Evliya Çelebi gittiği ve gezdiği yerlere dair hatırat şeklinde hem bizzat kendisi kısa kısa notlar almış, hem de yanında bulunan bilgili ve eğitimli kölelerine izlenimlerini aktarmış, onlara kâtip olarak not tutturmuştur. Yıllarca yazılarak toplanan bu evrakları ömrünün sonuna doğru Mısır'dayken bir araya getirmiş, sıraya ve düzene koyarak on ciltlik eserine mevcut şeklini vermiştir. Yazdıklarını birilerine okuyarak onlardan caize veya maddi bir karşılık beklememiştir. Bu nedenle gördüğünü, anladığını ve bildiğini, kendince uygun ve münasip bir üslupla dönemin inançları, sosyal şartları, ilim, irfan ve bilgi seviyesine ve bütün bu hususlardan süzülerek oluşan kendi algısına göre dile getirmiştir. İster seyahatleri sırasında parça parça yazılma aşamasında olsun, isterse de son şeklinin verildiği bir araya getirilme safhasında olsun, o hayattayken tuttuğu bu notlarının tamamını kendisinden başka herhangi bir kimsenin okumuş olduğuna dair bilgimiz yoktur. Bunun tek istisnası ömrünün son yıllarında kendisi eserine son düzenini verirken yararlandığı bir veya iki kâtip olabilir ki bunların da yazarın belirttiği düzen içinde parça parça olan evrakları temize çekmekten başka görevleri olmamıştır. Bundan dolayı, yani kendisi eserini yüksek seviyeden devlet adamlarına, varlıklı kişilere, alimlere veya herhangi bir kimseye okumadığından, böyle bir arzusu da olmadığından yazdıklarını kimseye beğendirmek amacıyla yazmamış, söylemek ve yazmak istediği şeyleri bütün samimiyetiyle kendi istediği ton ve üslupla aktarmıştır. Bunun rahatlığıyla, eserinde bazı yüksek makam ve mevki sahibi kişileri, devlet görevlilerini, askerleri, yerli halktan toplulukları, zaman zaman yanında görevli bulunduğu komutanları, sadrazamları, ve hatta imalı şekilde de olsa nadiren padişahları bile tenkit etmekten geri durmamıştır. Bu sebeple, onun anlattığı bazı konu ve hususları abartılı veya hayal mahsulü olarak değerlendirmeden önce, anlatılan dönemin dinsel, kültürel ve sos-

yal şartlarına, döneme dair elimizdeki mevcut maddi bilgi kaynaklarına, dönem insanının gerçeklik algısına ve en önemlisi anlatıcı olarak Evliya Çelebi'nin olay anında bulunduğu sosyal ortama ve içinden geçtiği psikolojik hallere dair daha derin, titiz ve incelikli bir yaklaşım geliştirmek gerekir.

Uzun yılları kapsayan seyahatlerinde Evliya Çelebi'nin başından geçen önemli önemsiz birçok olay, anlatılan konunun, kişilerin ve ortamın şartlarına uygun olarak bazen ciddi ve resmi, bazen senli benli ve mizahi, bazen de şefkat ve sevgi dolu yumuşak tonlarda canlı, hareketli ve sürükleyici bir anlatış üslubuyla dile getirilmiştir. Yazarın bizzat karşılaştığı, içine düştüğü ve tecrübe ettiği somut olayların ve gerçek maceraların eser boyunca ilk elden ve kendi ağzından bütün canlılığı, etkileyiciliği ve hissiyatı ile anlatıldığı sayfalar okuyucuyu en çok cezbeden kısımlardan olmuştur. Bu bağlamda Evliya Çelebi'nin seyahatlerinde özellikle isteyerek ve istemeyerek içine düştüğü korkulu ve tehlikeli olaylara karşı gösterdiği tepki, tavır ve davranış tarzı, onun kişiliğini, maneviyatını ve dünyaya bakışını daha etkili ve ayrıntılı yansıtan hususlardan olmuştur.

Evliya Çelebi, seyahatlerini genellikle devletin çeşitli bölgelerine görevli olarak gönderilen paşaların ve diğer yüksek seviyeli devlet adamlarının yanında bazen bir danışman, nedim, sırdaş, mihmandar veya elçi gibi önemli bir mevkide, bazen ise bir imam, müezzin, Kur'an okuyucusu, katip, ulak, vergi tahsildarı, miras memuru veya bir yeniçeri askeri olarak, ama çoğu zaman yanında köle ve hizmetçileri de bulunacak şekilde Osmanlı Devlet sisteminin seçkin, saygın ve güvenilir bir temsilcisi olarak geziler yapmıştır. Belirli sayıda insanlarla yapılan bu gezilerde, bundan dolayı, Evliya Çelebi, zaman zaman Osmanlı Devleti'nin idare gücünü ülkenin birçok bölgesinde temsil eden paşalarla o yerlerdeki mahalli idareciler arasında çıkan çatışmalarda, bazen paşaların kendi aralarında patlak veren kanlı nüfuz mücadelelerinde, bazen eşkıyalarla yaptığı vuruşmalarda ve kimi zaman da asker olarak görev yaptığı Osmanlı ordusunun düşmanlarla yaptığı savaşlarda canına yönelik çok ciddi tehditlere ve tehlikeli saldırılara maruz kalmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİ METİNLER

1. Metin başlıkları metinleri tanıtmak ve birbirinden ayırmak maksadıyla tarafımızdan konulmuştur.
2. Her bir metnin akışında parantez içinde gösterilen rakam ve harfler elyazmasındaki varak numaralarını göstermektedir.

1
TEKELİ MUSTAFA PAŞA'NIN UĞRADIĞI HEZİMET
(Cilt 1, varak 77b, satır 23)

1647 yılında Osmanlı ordusu Tekeli Mustafa Paşa komutasında Hırvatistan bölgesine yürümüş ve Venediklilerin yeni yaptırdıkları bölgenin en büyük kalesi Şibenik'teki Aziz Yahya Kalesini kuşatmıştır. Kısmen Ordu Komutanı Tekeli Mustafa Paşa'nın yavaş ve yetersiz yönetimi, kısmen de aşırı yağışlar sebebiyle kuşatma uzamıştır. Aniden baskın yapan Venedik'in Haçlı ordusu Osmanlı ordusunu bozguna uğratır. Bu baskında Osmanlı ordusundan yaklaşık yirmi iki bin asker şehit verildiği gibi on sekiz bin asker de esir düşmüştür. Yakınlardaki Kilis Kalesine de saldıran Venedik ordusu burayı ele geçirince Adriyatik ve Akdeniz'deki gücünü ciddi ölçüde pekiştirmiştir. Şibenik'teki bozgun sırasında orduda görevli olan Evliya Çelebi, Osmanlı ordusunun yaşadığı eziyetleri bizzat yaşamış, canını kurtarmak için hızla kaçmış ve Bosna yakınlarındaki Gulamuç (Glamoç) ormanlarına sığınmıştır. Ormanlarda günlerce ot ve orman bitkileri yiyerek hayata kalabilmiştir. Evliya Çelebi bu kısa metinde hem kendisinin bizzat içine düştüğü ve yaşadığı zorlukları hem Osmanlı komutanının yetersizliğini ve Osmanlı askerlerinin karşılaştığı acıklı durumu, hem de bütün bunların sonucunda Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de karşılaştığı müşkilatları sade ancak etkileyici bir şekilde anlatmaktadır.

Biz o malum tarihte Hanya'yı fethettikten sonra, Venedik kafiri intikam almak amacıyla Hanya fatihi Hırvat asıllı Yusuf Paşa'nın memleketi olan Hırvatistan ve Bosna dolaylarını kapsayan Kırka sancağındaki vilayetleri yağmaladı. Orada bulunan yetmiş adet kaleye, Kilis kasabasına ve ayrıca Derniş Kalesine saldırıp Bosna Hersek, Kırka ve Kilis yörelerini yakıp yıktı. Bütün bu bölgelerde Osmanlı tebaası olarak yaşayan halk Osmanlıya muhalif Uskok denilen asi Hristiyan topluluklara katılarak Venedik'e tabi oldu.

Bundan dolayı, işte bu tarihte, Tekeli Mustafa Paşa ordu komutanı olarak tayin edildi. Kendisi Venedik körfezindeki koyda bulunan Şibenik isimli uğursuz kaleyi yüz bin asker ile kırk gün kırk gece süren kuşatma altına aldı. Ancak, topçu başının emrindeki *ḳalekub* denilen kale surlarını yıkan büyük toplar kalede gedik açtıkça Mustafa Paşa "Bak topçu başı, bu siyah barutu çok kullanıp israf ederek kaleyi böyle yıkıyorsun ama burayı fethettiğim zaman bu kaleyi sana kirpiğinle yaptıracağım" şeklinde sözler söylüyordu. Sonuçta, topçu başı kaleyi istediği gibi gönlünce dövemedi ve bütün asker durum

muhasebesi için kaleye yakın bir yerde beklemeye başladı. Kuşatmanın kırkıncı günü semadan bir yağmur yağdı ki bütün İslam askeri boğulma derecesinde berbat bir çamur ve kum deryası içinde kaldı. Bütün asker bu durumdan kurtulmak için mecburen siper ve tabyalardan çıkmaya başladı ve Şibenik Kalesine yakın Danilova isimli kırlık geniş arazide kamp kurdu.

Bir sabah, haçlı bayraklı birkaç yüz bin düşman askerinin kamp yapılan bu arazide bulunan İslam ordusunu dört bir taraftan çevrelediğini büyük bir şaşkınlık içinde gördük. Öğlen vakti büyük bir savaş oldu. Osmanlı ordusu bu savaşta yirmi iki bin askerini şehit verirken on sekiz bin askerini de düşmana esir kaptırdı. Kafir bizden aldığı binlerce çadır, otağ ve ganimet malımızla ihya **(78a)** oldu.

Ben, bu uğursuz savaşta yeniçeri askerleriyle birlikte bulunuyordum. Bu durum karşısında bütün gücümü topladım ve at boynuna sarıldım. Dörtnala at koşturup Gulamuç Kalesi çevresindeki dağlara firar ettim. Orada da atımı üzerindeki koşum takımıyla bırakıp sık bir ormanlık alan içine girdim. Yedi gece o dağlarda saklandım. Açlığımı yabani bitkiler ve otlar yiyerek giderdim.

Sonrasında kafir ordusu ele geçirdiği o kadar çok çadır ve otağlarla Kilis kalesi dibine kadar gelip Tekeli Mustafa Paşa'nın karargahını imha etti. Kafirin aşağılık generali Osmanlı serdarının selimi tarz komutanlık kavuğunu başına koyup güya adete uygun olarak burada kendi Osmanlı idaresini kurdu. Bu sırada Kilis kalesinin bütün ileri gelenleri, eşrafı, komutanı ve kale muhafızı kaleden dışarı çıkınca pusuda bekleyen kafirler hemen saldırdılar ve Kilis kalesi gibi göklere yükselen metin bir kaleyi zapt ettiler, ve kalenin askeri ve sivil erkânını aileleriyle birlikte esir ettiler. Böylesi bir uğursuz olay Osmanlı Devleti'nde hiçbir tarihte olmamıştı.

Bu olaydan sonra Venedik kafirleri Akdeniz'de bulunan bütün adaları haraca bağladıkları gibi, binlerce hacı ve tüccar gemisini ele geçirmeye başladılar. Öyle ki her sene Akdeniz'e çıkan Osmanlı donanmasına ait gemileri ya yakıp yıktılar veya ele geçirip Venedik'e götürür oldular. Bu vaziyetten dolayı Osmanlı Devleti çok büyük zorluklar yaşadı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİNLER

1
TEKELİ MUSTAFA PAŞA'NIN UĞRADIĞI HEZİMET

(Cilt 1, varak 77b, satır 23-)

İnhizām-ı Serdār Tekelü Muṣṭafā Paşa: Sene tārīḫinde Ḥanya feṯḥ olunnca aña intiḳāmen Venedik küffārı fāṯiḥ-i Ḥanya olan Yūsuf Paşa Ḳırḳa sancaġında (…) nām ḳal'adan Ḫırvadü'l-aṣl olmaġile küffār, Yūsuf Paşa'nıñ ėlin vilāyetin nehb ü gāret ėdüp, yėtmiş pāre ḳal'aya ve Kilis'e ve Ḳal'a-yı Derniş'e müstevlī olup Bosna ve Hersek ve Ḳırḳa ve Kilīs sancaḳların berbād ėdüp cümle re'āyālarımız usḳoḳ olup Venedik'e tābi' oldı.

Āḫir, sene-i mezbūrda Tekelü Paşa'yı serdār ėdüp Venedik körfezi ḫalīci sāhilinde Şibenik nām bednām-ı menḥūs ḳal'ayı yüz biñ 'asker ile ḳırḳ gün ḳırḳ gėce muḥāsara ėdüp, ṭopcıbaşı ḳal'a-kūb ṭoplar ile ḳal'ayı raḫnedār ėtdükde Muṣṭafā Paşa "Baḳa ṭopcıbaşı! Bārūd-ı siyāhı isrāf ėdüp bu ḳal'ayı münhedim ėdersin, ammā feṯḥ eyledigim zamān saña bu ḳal'ayı kirpiginle yapdırırım" dėr idi. Āḫirkār, ḳal'ayı derūn-ı dilden dögmeyüp cümle 'asker ālet-i mülāḥaẓa, taḫt-ı ḳal'ada oturup ḳırḳıncı gün semādan bir maṭar nāzil olup cümle 'asākir-i İslām pāymāl-i rimāl ṭıyn-i belāya müstaġraḳ olup bi'ż-żarūrī cümle 'asker metrisden çıḳup selāmete 'avdet ėdüp, ḳal'a-yı Şibenik ḳurbında Danilova nām bir ṣaḥrā-yı 'aẕīme mekṯ ėdüp, 'ale'ṣ-ṣabāḥ anı gördük meẕkūr ṣaḥrānıñ cānib-i erba'asın niçe kerre yüz biñ ḫaç bayraḳlı küffār, 'asker-i İslāmı iḥāṭa ėdüp, vaḳt-i ẓuhrda bir ceng-i 'aẕīm olup, yigirmi iki biñ 'ibād-ı Müslimīn şehīd ve on sekiz biñ ādem esīr olup, niçe biñ ḫayme ve ḫargāh ile ve bu ḳadar māl-ı ġanāyim ile küffār ġanīme **[78a]** olup, haḳīr ol menhūs cengde yeñiçeri ocaġıyla idim, hemān var ḳuvveti bāzūya getirüp at boynına düşüp Ġılamuc ḳal'ası daġlarına firār ėdüp, atımı daḫi bisāṭıyla bıraġup, bir sıḳ cengelistān içre girüp, yedi gėce daġlarda pinhān olup, nebātāt giyāhāt tenāvül ėdüp def'-i cū' eylerdim. Ba'dehu küffār bu ḳadar ḫayme ve ḫargāh ile Kilīs ḳal'ası altına varup Tekelü Muṣṭafā Paşa'nıñ oṭaġın ḳırup ceneral-i la'īn başına serdārın selīmīsin gėyüp 'ādet üzre dīvān-ı Āl-i 'Oṯmān ėtdükde Kilīs ḳal'asınıñ cümle a'yān eşrāfı ve serdārı ve dizdārı ṭaşra çıḳınca kemīngāhda olan küffār der-'aḳab ḳal'aya müstevlī olup bu taḳrīb ile Kilīs ḳal'ası gibi eflāke ser çekmiş bir ḳal'a-yı metīni ḳabża-i taṣarrufa alup cümle a'yān-ı ḳal'ayı ehl-i 'ıyālleri ile esīr ėtdiler. Bu gūne nuḫūset Āl-i 'Oṯmān Devletinde bir tārīḫde olmamışdır. Ve daḫi Venedik küffārınıñ bu gūne 'işyānı sebebiyle Aḳdeñiz'de olan cemī'i cezīreleri küffar ḫarāca kesüp niçe biñ ḫuccāc, tüccār gemilerin alır oldı, ve her sene Aḳdeñiz'e çıḳan donanma-yı hümāyūnı münhedim ėdüp gemileri Venedik'e götürür oldı. Bu ḫāl üzere aḥvāl-i Āl-i 'Oṯmān perīşān-ḫāl oldı.

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

2
KARADENİZ'DE GEMİM BATTI
(Cilt 2, varak 263b, satır 24-)

Māh-ı mezbūrun on üçünci gün debdebe ve velvele-i Āl-i ʿOṯmān ile deryā-miṯāl ʿasker ḳalʿa-yı Azaḳ altına Serdār-ı Muʿaẓẓam Civān Ḳapucıbaşı Vezīr Meḥemmed Paşa gelüp Ḳalʿa-yı Azağ'ı ḥālī buldılar. Ammā küffārıñ bir ḥıyel-ı şeyṭaneti vardır dėyü üç gün ārām ėdüp dördünci gün ḳalʿa zemīninde ezānlar oḳunup ḳol ḳol cemīʿi Eflaḳ ve Boġdan'a fermānlar olup Ḳalʿa-yı Azaḳ'ıñ esāsına Bismillāh ile ḥafirler ḳazılmaġa mübāşeret olınup üç günde ḳaʿr-ı zemīnden ṣu ẓāhir olup temeline rıḫtım-i Ḫorasān ile ışġaralar çatup Timurlenk nām cezīrede bir münhedim olmış ḳalʿa-yı ʿatīḳden cümle keşṭīler ṭaş-keşān olmaġa meʾmūr olup ḳalʿayı binā etmege mübāşeret olındı. Bir ayda iki ḳulle binā olındı kim ḳadīm-i evvelde Ceneviz bināsından metīn oldı. Ḥālā bu ḳalʿa ḥaḳḳında Ceng-i Serdār Deli Ḥüseyin Paşa, Feṯḥ-i Bahadır Girāy Ḫān, Binā-yı Civān Ḳapucıbaşı dėyü Ḳırım tevārīḫinde mesṭūrdur. Ve taʿmīr ü termīm olınup yine ke'l-evvel Kefe eyāletinde sancaḳ begi taḫṭı olup iki ṭuġ ile mīr-i mīrān (…) Paşa muḥāfız ḳalup ve yeñiçeri aġası yėrine (-) Aġa yigirmi ʿaded yeñiçeri odasıyla ve altı topcı odasıyla topcıbaşı ve on oda cebeciyle cebecibaşı ve yedi biñ ḳara ṭayaḳ Tatar ʿaskeri muḥāfaẓacı ḳondı ve yedi sancaḳ begi ve on iki alaybegi ile muḥāfaẓacı yigirmi altı bin ʿasker kondı ve ḳalʿa içine yėtmiş balyemez ve ḳırḳ ḳolumburna ve üç yüz şāhī ḫandaḳ kenārlarına ḳoyup gėce ve gündüz ihtimām-ı tām ile ḳalʿa bir gün **[264a]** evvel itmām ėtmege saʿy-ı belīġ ėdüp cemīʿi ʿummāl ve bennālara ve sāyir mühimmāt u levāzımātlara beş biñ kīse ḫarc olındı dėyü der-i devlete ʿarż olındı. Ve bu ḳalʿa inşā olınurken yedi kerre Tatar ʿaskeri Maşḳov diyārına sefer ėdüp on beşer yigirmişer biñ esīr ile ordu-yı İslām'a gelüp cümle ʿasker-i İslām onar ġuruşa esīr alırlardı. Āḫirü'l-emr Maşḳov ḳralı "Amān amān ėy güzīde-i Āl-i ʿOṯmān" dėyüp elçileri Āsitāne-i saʿādet ṭarafına ʿaḳd-i ṣulḥ ėtmege revāne oldılar. Ḳalʿa itmām bulup içinde cā-be-cā ḫāneler ʿimār olurken Serdār Meḥemmed Paşa, Āsitāne'ye gidüp sāyir ʿasākir-i İslām daḫi vaṭanlı vaṭanlarına gidüp ḥaḳīr yine Tatar-ı ʿadüv-şikārın Manṣūrlı ḳabāyiliyle gidüp geldiğimiz yollar ile yine sekiz günde **Vilāyet-i Ḳırım**'a dāḫil olduḳ. Yigirmi gün yine Bāġçesaray'da zevḳ ėdüp, **(29 satır boş)** **[264b]** Ḥamd-i Ḫudā bu ġazādan daḫi doyum gelüp (…) Giray Ḫan'dan İslāmbol'a gitmek içün meʾẕūn olup bir kīse ġuruş ve üç esīr ve bir semmūr kürk ve bir ḳat esbāb iḫsān ėdüp Ḳalġa Meḥemmed Giray ve Nūreddīn (…) Giray Sulṭān, vezīr-i dilīr Sefer Ġāzī Aġa ve Sübḥān Ġāzī Aġa ve Ayu Aḥmed Aġa ve Defterdār İslām Aġa bu efendilerimiz birer esīr iḫsān ėdüp

Kaynaklar

Ahmed Vefîk Paşa (1306/1888). *Lehce-i Osmânî,* Tab'-ı Cedîd, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Akmaz, Münteha Gül (2013). "Turkey Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Ölümle İlgili Ad Aktarmaları", *Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 8/13, 915-934.

Aktunç, Hulki (1990). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü,* İstanbul: AFA Yayınları.

Alan, Ercan (2018). "XVII. Yüzyıl Anadolu Kadılıkları ve Rütbeleri", *Tarih Dergisi* 67, 59-100.

Aşçı İbrahim Dede (2006). *Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı, Aşçı Dede'nin Hatıraları,* Cilt IV, Hazırlayanlar: M. Koç; E. Tanrıverdi, İstanbul: Kitabevi.

Ayverdi, Z. İlhan (2005). *Kubbealtı Lugatı,* İstanbul: Kubbealtı Vakfı.

Bähr, Andreas (2013). "Remembering Fear. The Fear of Violence and the Violence of Fear in Seventeenth-Century War Memories", *Memory before Modernity Practices of Memory in Early Modern Europe,* Editörler: E. Kuijpers; J. Pollmann; J. Müller; J. van der Steen, Leiden, Boston: Brill, 269-282.

Bany-Mohammed, Mo'men; Asim, Syed; Elalami, Majid; Agrawal, Devendra K. (2025). "Trauma, Stress, and Mental Health Outcomes", *Journal of Psychiatry and Psychiatric Disorders* 9, 276-288.

Balcı, Funda (2020). *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında Bazı Argo Kullanımları,* Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Batislam, H. Dilek (1997*). Kâni'nin Mensur Letâifnâmesi ve Hezliyyâtı,* Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

Batislam, H. Dilek (2013). "Divan Edebiyatında Latife ve Hezl", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22/1, 229-242.

Bayrı, Halit (1934). *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri,* İstanbul: Burhaneddin Matbaası.

Baysun, M. Cavid (1945). "Evliya Çelebi", *MEB İslam Ansiklopedisi,* Cilt 4, Ankara: MEB, 400-412.

Baysun, M. Cavid (1955). "Evliya Çelebi'ye Dâir Notlar", *Türkiyât Mecmuası* 12, 257-64.

Berenz, Erin (2025). "5 Ways Trauma Changes Your Brain and Body (And How You Can Start Taking Back Control)", *ADAA Anxiety & Depression Association of America,* İnternet kaynağı: https://adaa.org/learn-from-us/from-the-experts/blog-posts/consumer/ways-trauma-changes-your-brain-and-body (10 Mayıs 2026)

Bianchi, T. X.; Kieffer, J.D. (1850). *Dictionnaire turc-français,* 2 Cilt, Paris: Typ. de Mme Ve Dondey-Dupré.

Buçukcu, Zeynep (2025). "Ölümün Yüzleri, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin I. Cildinde Ölüm İfadeleri", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 11 (2), 171-87.

Bulut, Christiane (1997). *Evliya Çelebis Reise von Bitlis nach Van,* Turcologica Band 35, Wiesbaden: Harrassowitz.

Bulut, Christiane (2002). "Evliya Çelebi as a Linguist and Dialectologist: 17th Century East Anatolian and Azeri Turkic Dialects", *Evliya Çelebi ve Seyahatname*, Editörler: Nuran Tezcan, Kadir Atlansoy, Mağusa KKTC, 255-262.

Burhân-ı Kâtıʿ Tercümesi (1214/1799). (Mütercim Ahmed Asım Efendi, Ayıntabî, [Muhammed Hüseyin bin Halef-i Tebrîzî], *Kitâb-i Tibyân-i Nâfiʿ der Terceme-yi Bürhân-i Kâtıʿ*), Kostantiniye: Darü't-Tıbâ'atu's-Sultaniye.

Chen, Xiya (2023). "The Causes and Effects of Post-traumatic Stress Disorder", *SHS Web of Conferences* 157, Vol. 157, DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202315704029 (28 Haziran 2026)

Çağlayan, Nagehan (2021). "Amel'in Bir Mûsikî Unsuru Olarak Divan Şiiri'nde Kullanımı", *Turkish Studies – Language* 16 (4), 2111-2121.

Dankoff, Robert (1990). *Evliya Çelebi in Bitlis,* Leiden: Brill.

Dankoff, Robert (2002). "Evliya Çelebi and the Seyahatname", *The Turks 3, Ottomans,* Editörler: H. C. Güzel, vd., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 605-626.

Dankoff, Robert (2002). "Şu Rasadı Yıkalım mı? Evliya Çelebi ve Filoloji." *Evliya Çelebi ve Seyahatname,* Editörler: Nuran Tezcan & Kadir Atlansoy, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 99-118.

Dankoff, Robert (2006). *An Ottoman Mentality, The World of Evliya Çelebi,* (With an Afterword by Gottfried Hagen), Leiden, Boston: Brill.

Dankoff, Robert (2008). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü,* Katkılarla İngilizceden Çeviren Semih Tezcan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dankoff, Robert (2017) "Where is Evliya Çelebi in the Autograph Manuscript of the Seyahatname?" *Doğumunun 400. Yılı Dolayısıyla Uluslararası Evliya Çelebi Seyahatnamesi Toplantısı Bildirileri, İstanbul 26-30 Eylül 2011,* Ankara: TDK, 83-94.

Dankoff, Robert; Tezcan, Semih (2012). *An Evliya Çelebi Bibliography,* 3rd Edition, Ankara: Bilkent Üniversitesi, (e-kitap), http://web2.bilkent.edu.tr/wp-content/uploads/sites/5/2015/12/evliya.pdf (12 Nisan 2026)

Demir, Uğur (2024). *Rüyadan Matbaaya Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi'nin Tarihi,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Derleme Sözlüğü (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 12 cilt, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Devellioğlu, Ferit (1959). *Türk Argosu,* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* 14. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Di-Capua, Yoav (2015). "Trauma and Other Historians: An Introduction," *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 41 (3): 1-13.

Dihhudâ, Alî Ekber (1372-1373, 1993-1995). *Lugatnâme,* 15 cilt, Tahran: Dânişgâh-i Tahran.

D'Ohsson, M. De M. (1975?). *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler,* çev. Zerhan Yüksel, İstanbul: Tercüman.

Duijnen, Michel van (2020). "'Sacrificed to the Madness of the Bloodthirsty Sabre': Violence and the Great Turkish War in the Work of Romeyn de Hooghe", *A Global History of Early Modern Violence,* Editörler: E. Charters; M. Houllemare; P. H. Wilson, Manchester: Manchester University Press, 179-200.

Duman, Musa (1995). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkçe Açısından Önemi", *TDAY Belleten* 1995: 153-178.

Düşmez, Ö. A.; Özyetgin, A. M. (2021). "16. Yüzyıla Ait Nevādirü't-Tevārīḫ'te Geçen Deyimler Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 10 (1), 64-83.

Hazai, György (1973). *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány,* Bibliotheca Orientalis Hungarica 18, Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hindoglu, Artin (1838). *Hazîne-i Lügat ou Dictionnaire Abrégé Turc-Français,* Vienne: Antoine noble de Schmid, Imprimeur J.R. des Langues Orientales.

Hurlock, Kathryn (2022). "Was There Combat Trauma in the Middle Ages? A Case for Moral Injury in Pre-modern Conflict", *Combat Stress in Pre-modern Europe,* Editörler: O. Rees; K. Hurlock; J. Crowley, Switzerland: Palgrave Macmillan, 123-150.

Hüseyin Remzi, Doktor (1305/1887). *Lugat-ı Remzî,* 2 cilt, İstanbul.

Işıklı, Sedat; Keser, Emrah (2020). "Travma Sonrası Stres Bozukluğunda Duygular ve Duygu Düzenleme", *Duygu Düzenleme,* Editör: S. Vatan, Ankara: Türkiye Klinikleri, 55-63. https://www.researchgate.net/publication/347712693_Travma_Sonrasi_Stres_Bozuklugunda_Duygular_ve_Duygu_Duzenleme (28 Haziran 2026)

İbrahim Cûdî (1332/1913). *Lugat-i Cûdî,* Trabzon: Kitapçı Hamdi.

İlgürel, Mücteba (1995). "Evliya Çelebi", *DİA İslam Ansiklopedisi,* cilt 11, İstanbul: TDV, 529-533:

Karakurt, Deniz (2017). *Aktarma Sözlüğü,* (e-kitap), https://www.denizkarakurt.com.tr/images/2023/PDF/AKTARMA-SOZLUGU.pdf (11 Nisan 2026)

Kayğusuz, Ümmügülsüm (2021). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yol Kesen Haramiler ve Devletlü Eşkıyalar, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Sakarya.

Kilisli Rıfat Bilge, Mütercim (1980). *Bostan ve Gülistan, Şeyh Sâdî-i Şîrazî,* 12. Baskı, İstanbul: Meral Yayınevi.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi,* Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Koçu, Reşad Ekrem (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü,* Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Kortantamer, Tunca (1993). "17. Yüzyıl Şâiri Atâyî'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", *Eski Türk Edebiyatı, Makaleler,* Ankara: Akçağ Yayınları, 89-151.

Kurul (2020). *Hadislerle İslâm 5: Hadislerin Hadislerle Yorumu,* 4. Baskı, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı. https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=456 (11 Nisan 2026)

Lane, E. W. (1968). *An Arabic-English Lexicon,* 8 cilt, Beirut: Librairie du Liban.

Levend, Agâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi,* Cilt I, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Mehmed Salâhî (1313-1322/1895-1904). *Kâmûs-ı Osmanî,* 4 Cilt, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Meninski, Francisci a Mesgnien (1780-1802). *Lexicon Arabico-Persico-Turcicum,* 4 cilt, 2. Baskı, Editörler: Bernard de Jenisch ve Franciscus de Klezl, Viennae: Typis Iosephi Nobilis de Kurzböck.

Muallim Nâcî (1318/1900). *Lugat-i Nâcî,* İstanbul: Asır Matbaası.

Mütercim Âsım Efendi (2013). *El-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi,* 6 Cilt, Editör: Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.

Osipian, Alexander (2020). "Restraining/Encouraging Violence: Commerce, Diplomacy, and Brigandage on the Steppe Routes between the Ottoman Empire, Poland-Lithuania, and Russia, 1470s-1570s", *A Global History Of Early Modern Violence,* Editörler: E. Charters; M. Houllemare; P. H. Wilson, Manchester: Manchester University Press, 124-141.

Özen, Yener (2019). "Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi", *The Journal of Social Science* 3 (5), 362-375.

Özön, Mustafa Nihat (1965). *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük,* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* 3 cilt, 3. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Perçin Bostan, B. (2024). "Türk Dillerinde Deveye Verilen Adlar", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 15, 200-222.

Radstone, Susannah (2007). "Trauma Theory: Contexts, Politics, Ethics", *Paragraph* 30 (1), 9-29.

Redhouse, S. J. W. (1890). *A Turkish and English Lexicon,* Constantinople: H. Boyajian.

Redhouse, S. J. W. (1988). *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük / New Redhouse Turkish-English Dictionary,* 10. Baskı, İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Sertoğlu, Mithat (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı,* 2. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Seyahatnâme TIPKIBASIM TTK (2013-2014). *Evliya Çelebi, Seyâhatnâme: İndeksli Tıpkıbasım,* 6 cilt, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Seyahatnâme YKB I (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 1. Kitap, Editörler: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB II (1998). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 2. Kitap, Editörler: Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB III (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 3. Kitap, Editörler: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB IV (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 4. Kitap, Editörler:

Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB V (2001). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 5. Kitap, Editörler: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB VI (2002). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 6. Kitap, Editörler: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB VII (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 7. Kitap, Editörler: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB VIII (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini,* 8. Kitap, Editörler: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB IX (2005). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini*, 9. Kitap, Editörler: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Seyahatnâme YKB X (2007). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 5973, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini,* 10. Kitap, Editörler: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Steingass, F. J. (1966). *A Learner's Arabic-English Dictionary,* Beirut: Librarie du Liban.

Steingass, F. J. (1970). *A Comprehensive Persian-English Dictionary,* Beirut: Librarie du Liban.

Şahin, Mert (2024). "Avrupa Menşeli İskambil Kartlarındaki Türk Tasvir Örnekleri", *Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı,* Editör: Candan Ülkü ve Halil Elemana, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1255-1279.

Şemseddin Sâmî (1317-1318/1895-1896). *Kâmûs-ı Türkî,* 2 cilt, İstanbul: İkdam Matbaası.

Tarama Sözlüğü (1995-1996). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü),* 8 cilt, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tezcan, Nuran (2009). "Seyahatnâme", *DİA İslam Ansiklopedisi*, cilt 37, İstanbul: TDV, 16-19.

Tezcan, Nuran (2011). "Seyahatnâme'nin Genel Yapısı, Önemli Yazmaları ve Baskıları", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi,* Editörler: Nuran Tezcan ve Semih Tezcan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011, 116-130.

Tezcan, Semih (2011). "Evliya Çelebi'nin Okçuluğu", *Doğumunun 400. Yılında Evliyâ Çelebi,* Editörler: Nuran Tezcan ve Semih Tezcan, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 43-53.

Tietze, Andreas (1991). *Wörterbuch der Griechischen, Slavischen, Arabischen und Persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch*, İstanbul: Simurg.

Tietze, Andreas (2016-2019). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati,* 10 cilt, Editörler: S. Tezcan, N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA.

Tulum, Mertol (2011). *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı,* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Turan, Fikret (2002). "Seyahatname'de Sentaks, Kelime Seçimi ve Ton", *Evliya Çelebi ve Seyahatname*, Editörler: Nuran Tezcan, Kadir Atlansoy, Mağusa KKTC, 255-262.

Turan, Fikret (2011). "Evliya Çelebi Okuyucuyu Heyecanlandırır ve Kendine Bağlar", Konuşan: Yusuf Akçay, *Türk Edebiyatı Dergisi* 455 (Eylül 2011), İstanbul, 20-23.

Turan, Fikret (2012). "Osmanlı Edebiyatında Beliren Mahallileşmenin İlk Örnekleri ve Seyahatname", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri,* Editör: Yusuf Akçay, İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yayınları, 417-426.

Turan, Fikret (2013). "Elyazması Mecmualarda Gündelik Hayat, Güncel Sorunlar ve Günlük Dil: 18. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatında Mahallileşmenin Kapsamı", *FSM İlmi Araştırmalar: İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 2, 343-366.

Turan, Fikret (2017) "Oğuzcanın Azeri ve Osmanlı Türkçesi Olarak Lehçeleşmesi Problemi ve Seyahatname", *Doğumunun 400. Yılı Dolayısıyla Uluslararası Evliya Çelebi ve Seyahatname'si Toplantısı Bildirileri, İstanbul 26-30 Eylül 2011,* Ankara: TDK, 229-234.

Turan, Fikret (2024). *Sosyal Eleştiri Türü Olarak Osmanlı Edebiyatında Nefsülemr Metinleri,* İstanbul: DBY.

Türkiye Psikiyatri Derneği (2026). "Travma Sonrası Stres Bozukluğu", İnternet kaynağı, Web: https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/28/travma-sonrasi-stres-bozuklugu (28 Haziran 2026)

Yılmaz, Orhan; Ertuğrul, Mehmet (2013). "Atlarda Yürüyüş Çeşitleri ve Kusurları, *Akademik Ziraat Dergisi* 2 (1), 43-54.

Wehr, Hans (1994). *A Dictionary of Modern Written Arabic.* 4th Printing, New York: Spoken Language Services.

Dizin

A

Abaza 31, 71, 94, 97, 142, 188, 189, 221, 237, 239, 269, 302, 323
Abaza Paşa 94, 237
Abazistan 76, 225, 323
Abbasi 129, 261, 323
Abdal Han 5, 23, 43, 44, 50, 57, 114, 115, 118, 119, 121, 250, 253, 255, 340
Abdurrahman Bölükbaşı 117, 252
Abdurrahim Efendi, Şeyhülislam 29
Abdurrahman Paşa, Mısır Valisi 41, 211
Aburgan 188, 302
Acem 120, 129, 142, 188, 208, 209, 254, 261, 269, 292, 301, 315
Aclûn 204, 312
Adahun 192, 304
Adilcevaz 134, 137, 264, 266
Adriyatik 67
Ahırkapı 30, 103, 104, 380
Ahıska 139, 267
Ahlat - Aḫlad 24, 135, 136, 137, 191, 265, 266, 267, 360, 36
Ahmed Ağa, Kul Kethüdası 206, 313
Ahmed Giray Han 153, 178, 179, 294
Ahmed Paşa 18, 22, 23, 24, 25, 28, 31, 32, 43, 44, 45, 50, 52, 55, 58, 59, 60, 84, 86, 87, 96, 97, 98, 104, 111, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 125, 126, 127, 131, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 148, 152, 153, 176, 178, 182, 230, 232, 238, 239, 244, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 262, 264, 265, 266, 270, 276, 292, 293, 294, 298
Ak Mehmed Paşa 187, 188, 191, 193, 194, 195, 301, 303, 304, 306
Akdeniz 67, 68, 199, 204, 219, 244
Akka 126, 258
Akke 204, 312
Akserab 58, 137, 267
Akşehir 109, 113, 247, 249
Alaman Boğazı, Alman Boğazı 7, 39, 199, 200, 201, 202, 203, 309, 310, 311, 312, 357, 358, 401
Âl-i Abbas 120, 254
Ali Ağa, Kethüda 84, 230
Ali Ağa, Haznedar 85
Ali Batır 179, 295
Ali Çavuş 165, 284
Ali Efendi, Kadı 224

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

Âl-i Firavun Çelebi 130, 262
Âl-i İmran sûresi 135, 265, 314
Âl-i Medd 204, 312
Âl-i Osmân 25, 219, 220, 237, 240, 255, 274, 280, 285, 290, 292, 296, 297, 314, 325, 339,
Âl-i Reşîd 204, 312
Âl-i Ribâh 204, 312
Âl-i Şehâb 204, 312
Âl-i Turâbî 204, 312
Altıkulaç 53, 124, 125, 257, 258
Amasra 71, 221
Amasyalı Hacı Efendioğlu 88, 95
Amasyalı Kör Hüseyin Paşa 88
Amber Ağa 114, 250
Amr-ı Ayyar 53, 124, 257
Anadolu - Anaṭolı 28, 53, 87, 98, 106, 124, 125, 143, 204, 209, 231, 245, 270, 333, 391
Ankara 4, 27, 78, 86
Antep 208
Antepli Şerif Ramazan 34, 74
ʿArab 250, 259, 297, 307, 316, 317, 318, 328
ʿArab Ḫalīl Aġa 259
ʿArabistān 182, 297, 328
Aʿrāf sûresi 181, 297
Arafat 207, 209, 314, 316
Aras Nehri - ʿAraż 139, 267
Arnavut 104, 161, 282, 326
Âsitāne 51, 62, 220, 232, 238, 247
At Meydanı 98, 99, 100, 101, 102, 104, 239, 240, 242, 243, 327
Avih 120, 122, 254, 255, 256
Avnik Kalesi 139
Avustos Sultan 171, 289
Avusturya 25, 144, 152, 154, 160, 163, 176, 177, 178, 180, 182, 335, 370
Avusturyalı 154, 176, 177
Avusturya-Macaristan 144
Ayasuluk 203, 312
Ayaya dağları 71, 221
Ayı Ahmed Ağa 70, 220
ʿAyntāb 335
ʿAyntāblı Şerīf Ramażān Çelebi 34, 223
Azaḳ 69, 187, 191, 220, 301
Azep Ocağı 29, 99
Aziz Gotthard Muharebesi 25, 152
Aziz Yahya Kalesi 25, 67

B

Bab-ı Zuveyl 213, 318
Bağdat - Bāġdād 14, 176, 211, 212, 248, 292, 317
Bāġdâdlı Paşa 317
Bahadır Giray Han 70, 220
Bahçesaray 70, 71, 221
Baḥr-i Siyâh 222, 224, 328
Bakara sûresi 108, 150, 246, 258, 274, 353
Baki Paşa 87, 232
Balatin gölü 176, 180, 183, 293, 295
Balıklava 33, 34, 71, 221
Balkan 125, 144, 152, 329, 336, 373, 385
Bardaklı Baba 27, 28, 59, 78, 82, 83, 85, 228, 229
Başçavuş 211, 215, 316, 319
Bâyezîd 240, 267
Beç 152, 153, 275, 276
Bedevi 41, 42, 43, 211, 212, 213, 214, 215, 316, 317, 329, 386, 401
Bedir Bey 23, 50, 51, 53, 115, 116, 117, 127, 250, 251, 252, 259
Bedleys 127, 259, 329
Bedreddîn 129, 261
Beganoğlu 180, 182, 281, 296, 297
Bektaş Ağa 86,231
Bektaşi 49, 62, 77, 114, 226, 243, 336, 340, 372
Belde-i Ṭayyibe 30, 98, 244, 336
Beleske 192, 304
Belgrad 148, 149, 176, 184, 273, 292, 294, 295, 296, 299
Benî Âl-i Umûr 204, 312
Benî ʿAtiyye 204, 312

Benî İbrâhîm 204, 312
Benî Safer 204, 312
Benî Sâlim ve Atâ 204, 312
Benî Vahîdât 204, 312
Benî Zeyt 204, 312
Benî Zühd 204, 312
Besni kabilesi 190, 303, 330
Beşluḳa 159, 280
Beyazıt Camisi 100
Bıyıklı Mahmud Ağa 29, 99, 103, 240, 243,
Bilbeys 41, 211, 212, 215, 316, 317, 319
Bisutun Dağı 73, 76, 222, 225, 332, 359
Bitlis 23, 43, 47, 60, 62, 114, 118, 121, 122, 123, 125, 127, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 250, 253, 255, 256, 258, 264, 265, 266, 267, 268, 329
Bosna 67, 140, 143, 156, 161, 162, 167, 170, 176, 219, 268, 270, 278, 279, 282, 283, 286, 288, 292
Bosna Hersek - Bosna ve Hersek 67, 219
Boynueğri Mehmed Paşa 121, 138, 255, 267
bozacı 104, 243
Budim 282, 288
Budin 157, 161, 170, 176, 177, 178, 180, 279, 292, 293, 294, 296, 393
Buhara 129, 261
Bulgaristan 38, 69, 144
Bursa 87, 104, 231, 243
Büyük Çekmece 31, 141, 142, 143, 269
Büyük Han 141, 269
Büyük İskender 127, 329
Büyük Vajon 180, 296

C

Canbey 180, 296
Canibe Geray Han 187, 188, 301
Canpolat Ağa, Konakçıbaşı 137, 138, 266
Cayıḳ 303, 306, 333
Ceneviz 69, 220
Ciğaloğlı 175, 292
Cinci Hoca 86, 98, 231, 239,
Civan Kapıcıbaşı Vezir Mehmed Paşa 69, 70, 220

Ç

Çaker Ağa 119, 253
Çankırı 88, 355
Çardaklıbel 81, 227
Çeşnigir Köprüsü 79, 226
Çaşnigirbaşı Mustafa Çelebi 259
Çatal Özek 191, 304
Çatrapatra Ali Paşa 176, 293
Çeh, Çekler 160, 163, 281, 283, 335
Çekmece 31, 140, 141, 142, 143, 269, 270
Çerâkize 301
Çerkeş 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 232, 233, 234, 235, 236, 238
Çerkez - Çerkes 76, 87, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 225, 232, 301, 302, 303, 304, 306, 330
Çerkezistan 187, 188, 195, 301, 306
Çingene 145, 271, 336
Çirmen 144, 271
Çobaniçse 182, 297
Çomar Bölükbaşı 48, 49, 107, 109, 110, 111, 245, 247, 248, 249
çorbacı 101, 102, 241, 242, 336
Çorum 27, 78, 113, 249
Çömez Hüseyin 112, 249

D

Dağistan 187, 189, 191, 197 302, 303, 307
Dalyan 203, 312
Damlaköy 107
Danilova 40, 41, 68, 219
Danimarka 160, 281

Dankaza 81, 107, 228, 246
Danyal Peygamber 209, 316
Dede Dayı 72, 222
Defterdar Ahmed Paşa 153, 178, 182, 276, 294, 298
Defterdar İslam Ağa 70, 220
Defterdarzâde Mehmed Paşa 18, 22, 27, 49, 50, 59, 78, 86, 97, 105, 106, 107, 244, 245,
Değirmenler Deresi 133, 264
Dehdivan 122, 255
Deli Dilaver Paşa 87
Deli Hüseyin Paşa 70, 220
Demir Paşaoğlu Osman Bey 209, 316
Demirciköy 137, 267
Derniş 67, 219
Deşt-i Kerbelâ 292, 338, 380
Devey Bay Mirza 187, 301
Devey Ėli 187, 301
Devey Nogayları 187
Dilaver Ağa 107, 110, 245, 247
Direklibeli 81, 110, 112, 249
Diyarbakır 110, 121, 122, 127, 137, 138, 248, 255, 259, 267, 375
Dizdar Ali Beşe 135, 265
Doğancı Başı 100, 240
Donkarkız (Dunkerque) 160, 281
Dördüncü Mehmed, Sultan 29, 98, 126
Dördüncü Murad 18, 31, 105
Dürzi – Durûzî 109, 126, 339, 247, 258, 339, 360

E

Ebu Müslim-i Horasani, Mervli 125, 258, 339
Edil – İdil nehri 190, 303, 306, 339
Edirne – Edrene 103, 187, 243, 301, 339
Eflak ve Boğdan 69, 177, 293
Ege 199, 204
Egre - Eğri 157, 161, 279, 282
Eğrikapılı Oruç Çavuş 165, 284
Ehâdis-i Nebeviyye 63, 126, 259, 340
Ekrâd 63, 259, 266, 340, 386
Elçi Hanı 99, 240
En'âm sûresi 101, 202, 208, 241, 311
Enbiyâ sûresi 150, 176, 274, 293
Enderun 18, 343, 348, 355
Erciş 58, 137, 267
Erçin 180, 296
Erzurum 22, 27, 78, 81, 86, 94, 107, 121, 139, 227, 237, 245, 255, 268
Eski Zağra 38, 144
Estergon 161, 181, 282
Eşekderesi 121, 255
Evhadehullah 120, 254
Eyüp – Eyyûb 104, 243

F

Fatiha 84, 156, 202, 207, 275, 278, 230, 294, 311, 314, 342
Fazıl Ahmed Paşa, Sadrazam 25, 148, 248, 152, 176, 293
Felak sûresi 193
Ferhad 191
Feṯ-i şerîf 161, 279, 282, 285, 343
Fetih Sûresi 157, 161, 165, 279, 282, 285, 343
Firavun - Fir'avn 121, 130, 255, 262, 343, 347
Firengî 254, 343
Foçalı Mustafa Efendi, Sipahiyan Kâtibi 170, 288
Fransa 281, 283
Fransız 160, 163
Frenk 120
Fussilet sûresi 71, 221

G

Galata Sarayı 29, 98, 99, 100, 230, 240, 343
Gayya 73, 145, 222, 271, 335, 344
Gazze 204
Ġılamuc 40, 41, 67, 67, 219
Gıraviçe 159, 280

Giray Han 70, 153, 178, 179, 191, 192, 220, 276, 294, 295,
Girit 99, 100, 187, 239, 240
Gümüşhacıköy 107
Gümüşhane 107, 246,
Gürcü 76, 87, 109, 139, 151, 153, 155, 156, 161, 166, 176, 224, 232, 247, 268, 275, 276, 277, 278, 282, 285, 293
Gürcü Kenan Paşa 176, 293
Gürcü Mehmed Paşa 151, 153, 155, 156, 161, 275, 276, 277, 278, 282
Gürcü Nebi 109, 247
Güzeldereli Musli Ağa 117, 252

H

Habib, eşkıya 109, 111, 247, 248
Hacı Bayram Veli 82, 228
Hacı Paşa, Ustolni-Belgrad mutasarrıfı 177, 184, 294, 299
Hacıoğlu, Hacı Efendioğlu 88, 95, 96, 238
Hacızade Ṣadra'ẓam musâhibi 157, 158, 164, 165, 171, 176, 279, 280, 284, 285, 288, 293
Haçlı ordusu 25, 67, 152
Hafız Ahmed Paşa 176, 292
Halil Ağa, Yeniçeri Ağası 176, 293
Halil Efendi 86, 87, 231, 232
Halîlürrahmân 204, 312
Hâman 122, 255, 347
Hamzabey 180, 296
Hamzanâme 53, 124
Hanbağı 114, 123, 124, 133, 134, 250, 253, 256, 257, 264
Hanefi 101, 340
Hanım Sultan, Zal kızı 23, 55, 118, 250, 252
Hanya 67, 219
Hasankale - Ḥasan Ḳal'ası 139, 268
Ḥasan Paşa 176, 292
Haseki Ağa 177, 180, 293, 296
Hatukay 187, 188, 301, 302
Ḥaṭvan 176, 292
Havariler - Ḥavāriyyūn 171, 289, 349
Haydar Kethüda Halhali, 24, 44, 45, 56, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 125, 128, 130, 251, 252, 253, 255, 258, 260
Haydar, köle 215, 319
Hayli Efendi 176, 293
Haznedar Ağa 31, 141, 142, 269, 270
Hazret-i Ali 91, 169, 213, 325, 334, 349, 377
Hazret-i Danyal 209, 316
Hazret-i Hüseyin 213, 318, 352, 380
Hazret-i İsa 144, 171, 349, 364
Hazret-i Osman 103
Hazret-i Risâlet-penâh 241, 273, 279, 283, 349, 374
Hezarpâre Ahmed Paşa, Tezkireci Sadrazam 22, 28, 59, 86, 98, 293,
Hırvat 25, 40, 67, 161, 219, 271, 282, 350, 386
Hırvatistan 25, 40, 67
Hızır 76, 129, 171, 201, 224, 260, 289, 310
Hızır İlyas 171, 201, 289, 310
Hint 183, 298, 327, 350
Hisar 106, 245
Horasan - Horasani 69, 125, 220, 258, 339, 374
Hristiyan 46, 61, 67, 125, 171, 323, 330, 349, 356, 358, 359, 365, 369, 372
Hucurat sûresi 101, 241
Hüseyin, köle 24, 114, 264
Hüseyin Paşa 70, 88, 94, 95, 96, 176, 177, 204, 205, 207, 220, 233, 237, 238, 293, 313, 314
Hüsrev Paşa Çarşısı 134, 264

İ

İbn Haneş 204, 312
İbn Ḥarfûş 204, 312
İbn Sa'îd 204, 312

İbrahim Ağa, Sadrazam Kethüdası 153, 174, 176, 179, 184, 276, 291, 293, 295, 299
İbrahim Ağa, Vekilharç Haznedar Ağa 31, 140, 142, 184, 269
İbrahim Çelebi, Divan Efendisi 196, 197, 305, 307, 308
İbrahim Paşa 151, 275
İbrahim sûresi 28, 81, 175, 228, 292
İdil 190
İhlas sûresi 32, 73, 208, 222, 315, 352
İmam İbrahim Efendi 228
İnşirah sûresi 146, 272, 290, 379
İpşir Mustafa Paşa 18, 22, 49, 51, 52, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239
İran 175, 332, 339, 380, 388
İrem 120, 151, 254, 275, 353,
İsa Peygamber 114
İşfahânî, Dilaver 127, 132, 259, 263
İslam 9, 40, 41, 60, 68, 70, 92, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 195, 219, 220, 221, 230, 231, 232, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 306, 314, 325, 332, 334, 338, 339, 344, 361, 365, 369, 371, 373, 375, 376, 381
İslâmbol 30, 60, 220, 221, 230, 231, 232, 239, 240, 243, 244, 245, 268, 270, 306, 353
İslevun 160, 281
İsmail Paşa 153, 155, 156, 159, 161, 162, 167, 170, 174, 276, 277, 278, 280, 282, 286, 288, 291
İsmail, Bosna Alaybeyi 156, 162, 170, 278, 288, 291
İstanbul 18, 22, 23, 27, 28, 30, 59, 60, 69, 70, 71, 78, 80, 84, 86, 87, 96, 97, 98, 100, 104, 105, 106, 109, 140, 142, 143, 144, 187, 190, 196, 207, 326, 330, 337, 353, 358, 379
İstanbul Boğazı 98
İstolni Belgrad (Székesfehérvár) 176
İsvet Nikola 171, 289
İzmir 39, 199, 309
İznik 105, 244, 336

J

Jana 187, 189, 301, 302

K

Kabirova 147, 273
Kaçı Deresi 71
Kadı Ali Efendi 75, 224
Kadı Nesimi Efendi 88, 92, 232, 235, 236
Kadıköy 104
Kadiroğlu Veli Çelebi 144, 271
Kāfiristān 261
Kahire 41
Kahveci Rüstem 130, 132, 261, 263
Kal'e-i Gümüş 81, 228, 245
Kalga 70, 71, 220, 221
Kalga Mehmed Giray Han 70,71, 191, 192, 220, 221
Kalmık 193, 194, 195, 197, 198, 304, 305, 306, 307, 308
Kalmık - Kalmuk Tatarı 192, 193, 194, 195, 197, 198, 304, 305
Kamer sûresi 71, 221
Kanahdereli Deli Mahmud 117, 252
Kanije 148, 151, 152, 157, 161, 170, 177, 275, 279, 282, 288, 294
Kanuni Sultan Süleyman Han 156, 179, 278, 295, 299
Kaplan Paşa 151, 275
Kara Mehmed Kethüda 130, 261
Kara Murad Ağa 86, 231
Kara Murtaza Paşa 107, 126, 258
Kara Mustafa Paşa 187, 301
Kara Sefer Paşa 88, 93, 94, 95, 96, 233, 236, 237, 238,

Karadeniz 21, 32, 61, 69, 71, 73, 75, 77, 196, 220, 225, 306, 328, 363, 399
Karaman 87, 165, 232, 285
Kars 105, 106, 244
Karun 96, 122, 255, 355, 361
Kasap - Kaṣṣâb Çeşmesi 134, 264
Kasım Sultan 171, 289
Kasımpaşa 104, 196, 243, 306
Kassab Cömerd 117, 252, 356
Katırcıoğlu 109, 247
Kaya Sultan 23, 31, 115, 141, 250, 269
Kazancızade Süleyman Ağa 156, 176, 180, 278, 293, 296
Kâzım, köle 39, 133, 147, 264, 273
Ka'betullâh 314, 354
Keberkeye 190, 303
Kefe 70, 220
Kefeli Bekir Paşa 151, 275
Kefender 126, 259
Keliğra 61, 62, 69, 77, 225, 226,
Kenan Paşa 100, 176
Kepanoğlu 160, 281
Kerbela 175, 292, 338, 352, 380
Kerrubi 144, 271
Ketağaç Paşa 87, 232
Kıbleli Mustafa Paşa 151, 275
Kırım 69, 70, 76, 187, 192, 220, 221, 225, 383
Kırk Kilise Sancağı 144, 271
Kırka 67, 219
Kıssahan Emir Çelebi 35, 74, 75, 223, 224
Kıssahan Molla Dilaver127, 129, 130, 132, 261
Kızanlık 144, 271
Kızıldeniz - Kızılderya 79, 87
Kızılırmak 21, 27, 48, 78, 79, 80, 81, 85, 107, 110, 113, 226, 227, 228, 230, 231, 248, 249, 370, 400
Kızıltaş 192, 195, 196, 197, 198, 304, 306, 307, 308
Kızkıral 160, 281
Kilis 67, 68, 179, 219
Konakcı 267, 268
Konakçıbaşı Canpolat Ağa 137, 138, 139, 266, 267
Kopan 176, 293
Koştantiniyye 30, 98, 244, 358
Köprülüzāde Fâzıl Ahmed Paşa 25, 148, 152, 176, 293
Köprülü Mehmed Paşa 31, 86, 87, 88, 93, 95, 140, 141, 142, 143, 148, 152, 268, 269, 270
Kör Hüseyin Paşa 88, 94, 95, 96, 233, 237, 238
Köse Şaban Paşa Çiftliği 81, 107, 228, 246
Kösem Sultan 98
Kuban 21, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 302, 303, 304, 305, 306, 307
Kudüs 204, 312
Kul Ketḫudası Aḥmed Aġa 206, 313
Kumkapı 104, 243
Kur'an-ı Kerîm 20, 26, 28, 33, 37, 61, 62, 63, 71, 73, 75, 81, 83, 101, 102, 103, 126, 135, 140, 141, 143, 152, 161, 164, 193, 197, 202, 207, 241, 246, 258, 265, 279, 280, 290, 292, 293, 311, 314, 326, 327, 343, 349, 352, 356, 359, 367, 378, 379, 388
Kurtderesi 28, 59, 78, 81, 228
Kureyn 211, 316
Kurşumlu 94, 236
Kurtderesi 28, 59, 78, 81
Kuskunkıran 131, 262
Kuşadası 201, 310
Kuyular 150, 274
Küçük Çekmece 141, 269
Küçük Jana 189, 302
Küçük Vajon 180, 296
Kürd - Kürt 23, 45, 62, 63, 79, 117, 125, 126, 128, 136, 138, 154, 166, 200, 227, 252, 255, 258, 266, 267, 277, 322, 340, 359
Kürd ü Küye 45, 258, 359

Kürdistan 60, 61, 120, 121, 130, 138, 154, 255, 262, 267, 277

L

Leve 176, 177, 182, 280, 293, 297, 347, 360, 394
Litre 176, 182, 293, 297
Lokman 110, 115, 250, 360

M

Maadikerib 186, 300, 361
Maan - Maʿān 208, 315
Maanoğlu - Maʿānoğlı 186, 300, 360
Macar Rakofçıoğlu 176, 293
Macaristan 25, 144, 148, 152
Mahmud Ağa 29, 99, 187, 209, 240, 301, 316
Mahmud-ı Piryar-ı Veli 117, 252
Malatya 106, 245
Malazgirt 139, 267
Mani 120, 254, 369
Mansurlu 70, 220
Mantikukule 160, 281
Maraş 208, 315
Marçil 176, 179, 293, 295
Mardin 129, 154, 261, 277, 362
Marmara 98, 104
Mars 131, 365
Maşḳov 220, 301, 303, 306, 362
Mataracıbaşı 55, 121, 126, 254
Medine 106, 207, 208, 315, 361, 379
Megrelistan 71, 76, 221, 225, 363
Mehmed Çelebi 176, 177, 191, 293, 303
Mehmed Giray Han 70, 191, 192, 303, 304
Mehmed Paşa, Defterdarzade 18, 22, 27, 49, 50, 59, 78, 86, 97, 105, 106, 107, 239, 244, 245
Mehmed Paşa, Vezir, Civan Kapıcıbaşı 69, 70, 220, 230, 232, 236
Mekemorye 160, 281
Mekke 106, 199, 204, 205, 207, 312, 314, 357, 361, 379
Melek Ahmed Paşa 18, 23, 24, 31, 32, 43, 44, 45, 50, 52, 55, 58, 60, 96, 97, 104, 111, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 125, 126, 127, 131, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 238, 239, 244, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 270
Menderes 203, 312
Menteş Bölükbaşı 24, 114, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 264, 265, 266, 267, 268
Meryem Ana 171, 289
Meryemoğlu 111, 112
Merzifonlu Dilaver Ağa 110, 247
Mesih 250, 271, 364
Mesihi 289, 365
Meyyit İskelesi 196, 306
Mezaki Süleyman Efendi 176, 293
Mısır 7, 19, 41, 115, 119, 121, 204, 207, 211, 214, 215, 251, 253, 255, 316, 314, 316, 318, 319, 401
Mirzad 126, 258
Mitroviça - Mitrofçe 151, 275
Molla Mehmed Simyayi 45, 53, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 256
Morava Nehri 172, 289,
Moriş - Mureş Nehri 176, 293
Moskova 70, 187, 190, 195, 362
Mudiki 254, 258
Muhammed Mustafa 60, 83, 172, 195, 346, 349, 365, 374
Muḥammedî 198, 242, 259, 272, 278, 279, 294, 336, 379
Muharrem Ağa 178, 295
Muharrem Paşa, Yeniçeri Ağası 184, 295, 299
Muhzır Ağa 270
Murad Paşa, Sadrazam 109
Murtaza Paşa 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 126, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 258

Murtaza Paşa Çiftliği 107, 245
Musli Ağa, Güzeldereli 117, 252
Muslihiddin Ağa 86, 231
Mustafa Ağa, Cündi Başı 100, 240
Mustafa Çelebi, Çeşnicibaşı 127, 129
Mutki 119, 120, 125
Muzeyrib 204, 205, 207, 312, 314
Mübaşir Ağa 143, 270
Mülakkab Efendi, İstanbul Mollası 98, 239
Mümin sûresi 33, 73
Müslüman 26, 29, 30, 69, 77, 104, 144, 151, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 169, 177, 181, 185, 187, 199, 204, 206, 207, 271, 294, 336, 344, 345, 348, 359, 366, 368, 371, 376, 379, 386
Müslimîn 40, 219, 275, 279, 280, 283, 287, 297, 299, 312, 313, 314, 315, 368

N

Nâblus 204, 312
Nahçıvan 148, 361, 373
Nahl sûresi 101, 241
Naḫşivânî 273, 368, 373
Nas sûresi 193,
Naṣârâ 45, 258, 369
Nasuh Paşazade 176, 292
Nebe Sûresi 158, 280
Nedajoğlu 160, 281
Nehr-i Aḥmer 226, 370
Nehr-i Ḳuban 21, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 302, 303, 304, 306, 307
Nehr-i Moriş 176, 293
Nehr-i Niʿmet 154, 277
Nemet Unvar 154, 276
Nemrut 163, 179, 185, 283, 295, 300, 327
Nemse 277, 281, 283, 293, 295, 296, 297, 370
Neriman 103, 370
Neşrah sûresi 173, 290, 379
Nevruz Kalesi 187, 190, 301, 303
Niksar 109, 110, 247
Niksari Halil Efendi 86, 231
Nimet Uyvar - Niʿmet-Uñvar 152, 154, 275, 276, 280, 283
Nisâ sûresi 181, 297,
Nogay 187, 301
Nuh - Nūh Necî 62, 77, 207, 225, 314, 371, 385
Nuh Tufanı 207, 385
Nûreddîn 58, 129, 220, 261, 263, 267
Nureddin Giray Sultan 70, 220
Nuruddehr - Nûreddîn 23, 24, 45, 46, 47, 50, 53, 56, 57, 58, 114, 115, 117, 118, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 138, 220, 250, 252, 259, 260, 261, 262, 263, 267

O

Oburça Köyü 144, 271
Ordubat – Ordubâdî 129, 261
Orta Cami 101, 241
Osiyek 151
Osman Ağa 31, 140, 141, 183, 269, 298, 302
Osmancık 110, 248
Osmanlı 9, 10, 11, 12, 17, 18, 20, 23, 25, 26, 40, 41, 43, 46, 61, 67, 68, 69, 70, 94, 100, 114, 121, 131, 144, 148, 150, 152, 154, 159, 162, 166, 169, 173, 175, 177, 181, 182, 187, 192, 204, 207, 211, 294, 322, 325, 326, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 337, 339, 345, 347, 348, 354, 358, 361, 365, 366, 368, 376, 379, 383, 384, 386, 387

Ö

Öküz Mehmed Paşa 176, 292
Ömer 192, 304
Ömer Ağa Çiftliği 304

P

Panteli – Penteli 180, 296
Papa 178, 294
Papşen Hanı 135, 265
Peçoy 148
Pehleli Ahmed Paşa 134, 264
Peksimet Emini Osman Ağa 183, 298
Perandepuruk 159, 280
Pirespirim 183, 298
Pişkev 190, 303
Prag 153, 276

R

Ra'd sûresi 82, 229
Raba 21, 25, 61, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 182, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 295, 296, 297,
Rahova 134, 259, 264
Rahva 126
Rakofçıoğlu 176, 293
Ramazan Çelebi 34, 74, 223
Remle 204, 312
Resûlullâh 227, 229, 278, 279, 282, 284, 285, 293, 306, 365, 376, 379
Revan 176, 292
Rujiki 24, 47, 122, 135, 136, 265, 266, 375
Rûm 257, 315
Rumelili 180
Rumiye 127, 259, 375
Rus 76, 225, 362
Rüstem 56, 128, 130, 162, 243, 283, 328, 375
Rüstem, kahveci 130, 132, 133, 261, 263

S

Saad-ı Vakkas 164, 284, 375
Saçbağı Paşa 110, 248
Sâd sûresi 143, 270
Sadi, Şeyh. 76, 225
Safita 109, 247
Said, köle 318
Saint Gotthard Muharebesi 25, 152
Salata 292
Salih Aġa, Yeniçeri ağası 158, 159, 170, 174, 220, 280, 282, 285, 288, 291, 293, 299
Salih Paşa 156, 159, 161, 162, 167, 170, 171, 174, 278, 280, 282, 286, 288
Samsoncubaşı Abdi Ağa 154, 162, 171, 276, 288
Sanameyn 206, 313
Sarı Hüseyin Paşa 176, 293
Sarı Saltık 171, 289
Sarıca 49, 111, 248
Sarraçzade Mehmed Çelebi 191, 303
Şava 148, 273
Sefer Gazi Ağa 70, 192, 220, 304
Selçuk 39, 199, 203, 309, 401
Semendire 161, 162, 167, 282, 283, 286
Semud 274, 374
Senmartin 178, 294
Serav 175, 292
Serçeşme Zıpır Bölükbaşı 111, 248
Serdar Mehmed Paşa 70, 220
ser-zergeran 18
Seydi Ahmed Paşa 87, 232
Seyf Ali 128, 260
Seyf Kulu Ağa 115, 250
Sıfed 204, 312
Sırbistan 148
Sigetvar - Zigetvar 148, 151, 275
Silahtar Ağa 99, 105, 240
Silahtar Ağası Zülfikar Ağa 162, 170, 282, 288
Silahtar Murtaza Paşa 106, 244, 245
Silistre 61, 77, 100, 225, 240
Silivri 100, 142, 240, 270
Sinan Paşa 175, 176

Sinan Paşazade 292
Sincanlı Hüseyin 111, 248
Sinop 71, 221
Sirem 161, 162, 167, 282, 283, 286
Sivas 22, 48, 78, 94, 107, 109, 110, 237, 245, 247, 248
Siyavuş Ağa, Kapıcılar Kethüdası 206, 313
Siyavuş Paşa 114, 178, 295
Soğanlı 139, 267
Sultan Ahmed Han 98, 102, 239
Sultan Ahmet Camisi 29, 98, 101, 102, 388
Sultanahmet Meydanı 29, 98, 99, 327
Sultan Dördüncü Murad Han 18, 31, 98, 105, 239, 244, 375,
Sultan Evḥadehullāh 120, 254
Sultan İbrahim Han 22, 29, 98, 99, 105, 239,
Sulṭān Dördüncü Mehmed 29, 98, 126, 258
Suluyar 71, 221
Sûre-i Elem Neşraḥ 173, 272, 290, 379
Suriye 41, 204, 247, 360
Sübhan Gazi Ağa 70, 220
Sührap, köle 108, 246
Süleymân Han 156, 179, 185, 204, 278, 295, 299
Süleymaniye 12, 13, 14, 106, 245

Ş

Şadırvan Ahırı 99, 100, 240, 380
Şagake 187, 191, 301, 303
Şâh u Gedâ 298, 380
Şahidi Dede 113, 250
Şahidi Lügati 113
Şam 87, 97, 105, 109, 113, 126, 204, 205, 206, 207, 209, 211, 232, 239, 244, 247, 249, 250, 312, 313, 314, 315, 334
Şeh Gazi Paşa 90, 234
Şehname 103, 328, 370, 375, 389
Şehsüvaroğlu Gazi Bey 89, 233
Şeyh Bekir Dede 82, 229
Şıvka Ali 112, 249
Şibenik 25, 40, 41, 67, 68, 176, 219, 292
Şimek 178, 179, 295
Şipka 38, 144, 146, 2271, 272

T

Tabanıyassı Paşa 107, 245
Tabyasa – Tabyese 180, 183, 295, 298
Taht-ı Van 134, 135, 264, 265
Talak sûresi 33, 73, 223,
Ṭarabefzûn 221, 382
Tarra 208, 209, 315, 316
Tata 178, 294
Tatar 70, 80, 135, 144, 153, 156, 161, 165, 178, 179, 180, 184, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 220, 227, 265, 271, 276, 278, 282, 284, 294, 295, 296, 299, 304, 305, 358, 383
Tatar Hanzade, Ahmed Giray Han Sultan 178, 282, 294
Tebriz 175, 292
Tefâsir-i Deylemiye 63, 126, 259
Tekeli Mustafa Paşa 25, 40, 67, 68, 176, 219, 292, 399
Tekye Meydanı 105, 244,
Temeşvar - Ṭımışvar 176, 293
Timur - Timurlenk 69, 91, 220, 234, 357
Tokat 94, 111, 237, 248
Tokatlı Ali 111, 248
Ṭopçular 140, 268
Tophane 104, 244
Topkapılı Mahmud Ağa, Surre Emini 209, 316
Trabzon - Ṭarabefzūn 71, 221, 382, 394
Ṭûfân-ı Nûḥ 207, 314, 385
Turnacıbaşı 162, 282
Türk 51, 53, 69, 87, 124, 159, 161, 170, 172, 173, 177, 178, 209, 227,

232, 257, 280, 288, 289, 290, 294, 315, 352, 383
Türkmen 79, 87, 208, 209, 227, 232, 315

U

Ucalı Sefer Reis 33, 34, 71, 221
Ula - ʿUlā 208, 315
Unkapanı 196, 306 Uṣḳoḳ
Ural Nehri 195, 333
Urban - ʿUrbân 42, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 386
uskok 67, 219, 386
Ustolni-Belgrad 177, 178, 180, 184, 292, 294, 295, 296, 299
Uyvar 25, 152, 154, 159, 162, 177, 178, 181, 275, 276, 283, 293, 295, 296
Uzun Hasan Paşa 176, 292

Ü

Ügvar 294
Üsküdar 87, 103, 104, 105, 106, 113, 199, 231, 243, 244, 245, 249
Üstürgon 294, 296

V

Vajon-ı Kebîr 180, 296
Val 180, 296
Valide Sultan 86, 231
Van 23, 47, 58, 59, 114, 115, 121, 122, 123, 125, 127, 131, 134, 135, 137, 142, 251, 255, 258, 262, 264, 265, 266, 267, 269, 361
Van Gölü – Deryası 47, 58, 134, 135, 137, 264, 265, 266, 267,
Varvar Ali Paşa 22, 49, 51, 78, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Vasvar - Vaşvar 152, 185
Veland 179, 295
Venedik 25, 40, 67, 68, 98, 106, 176, 219, 245, 292
Vije 183, 184, 298, 299
Volga 195, 339
voyvoda 109, 160, 247, 387

Y

Yahya Paşa 185, 299
Yalova 105, 106, 244, 245
Yanık 153, 178, 276, 294
Yarka 150, 274
Yasin sûresi 32, 33, 58, 73, 75, 138, 223, 224, 267, 388
Yedi Uyurlar 130, 326
Yeni Cami 98, 242, 388
Yenikale 152, 172, 175, 181, 275, 289, 290, 291, 296
Yezid 122, 255, 352, 380,
Yezidi 125, 258
Yıldırım Han 91, 234
Yusuf Paşa 67, 219

Z

Zadra 100, 240, 389
Zağarcıbaşı 162, 282
Zahir Başçavuş 215, 319
Zal 103, 130, 243, 253, 261, 328, 389,
Zâl Paşa 119, 253
Zaloğlu Rüstem 56, 128, 260, 283, 328, 375
Zebur 160, 281
Zemun 148
Zereş Hasan Paşa 176, 292
Zerinoğlu 160, 281
Zigetvar - Sigetvar 148, 151, 275
Ziyaeddin Han 24, 46, 57, 58, 114, 116, 121, 122, 127, 128, 129, 138, 139, 251, 254, 255, 259, 260, 261, 267
Zuza 160, 281
Zühdü Efendi 140, 268
Zülfiḳar Ağa, Silaḥdar Ağası 162, 170, 282, 288

"dün"den öğrendiklerinle "bugün"ü yaşamak "yarın"ları aydınlatır.

ÖLDÜM ÖLDÜM DİRİLDİM

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ŞİDDET • KORKU • TRAVMA

Bu çalışmada, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'de ölüm ve öldürülme tehlikesiyle karşılaştığı, yoğun korku ve paniğe kapıldığı olaylar incelenmektedir. Örnekler, Evliya'nın seyahatleri boyunca doğal afetler, savaşlar, eşkıya saldırıları ve yerel çatışmalar gibi hayati tehlikelerle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Evliya, bu tehditler karşısında kimi zaman savaşmış, kimi zaman kaçmış, kimi zaman da zekâsı ve sosyal becerileriyle tehlikelerden kurtulmuştur.

Seyahatnâme ayrıca korku ve travmatik deneyimlerin dinî inanç, sosyal paylaşım ve anlatı yoluyla nasıl anlamlandırılıp hafifletildiğine dair özgün örnekler sunmaktadır. Bu yönüyle eser, kaderci bir teslimiyetten ziyade inanç, eylem ve dayanıklılığın iç içe geçtiği dinamik bir hayatta kalma anlayışını yansıtır. Aynı zamanda on yedinci yüzyıl Osmanlı coğrafyasında seyahatin taşıdığı riskleri ve insan deneyiminin korku, şiddet, travma ve psikolojik dayanıklılık boyutlarını ortaya koyan zengin bir kaynaktır.

Çalışma, kapsamlı incelemenin yanı sıra, ele alınan metinlerin standart Türkçeye çevirilerini ve Osmanlıca metinlerin transkripsiyonlarını da içermektedir. Ayrıca geniş bir sözlük ile Arap harfli özgün elyazması metinlerden seçilmiş kesitlere yer verilerek, okuyucuya metinlerin hem içerik hem de dil ve yazı özelliklerini doğrudan inceleme imkânı sunulmaktadır.

ISBN 978-625-8686-57-9